

Franco Fortini (pseudònim de Franco Lattes)

Visat núm. 19

(abril 2015)

per [Alessandra Reccia](#)

Poeta, crític literari i traductor. De pare hebreu, va agafar el cognom de la mare durant el feixisme, i es va haver de refugiar a Suïssa. Després de la guerra, com a comunista contrari a l'esquerra institucional i de partit va contribuir a la formació i al desenvolupament del marxisme crític a Itàlia. La seva activitat com a militant va lligada sobretot a la redacció de les revistes més importants de l'esquerra independent italiana de la segona meitat del XX (*Il politecnico*, *Ragionamenti*, *Officina*, *Quaderni Rossi* i *Quaderni Piacenti*). Ha col·laborat en alguns dels setmanaris més populars, com *L'Espresso* o *L'Europeo*, i també en diaris tan importants com *Corriere della Sera* i *Il Manifesto*. La fama de traductor té a veure fonamentalment amb el *Faust* de Goethe i amb la poesia de Brecht, tot i que també amb Kafka i amb Proust. A *Il ladro di ciliegie* (1982) ha aplegat una selecció de les seves versions poètiques.

Lligat a la indústria cultural durant l'època de l'apogeu, va treballar a Olivetti com a redactor i a Einaudi com a assessor editorial. Durant molts anys va ensenyar lletres a secundària i no va ser fins el 1971 que va entrar a la universitat com a professor de crítica literària. Dels intel·lectuals més absoluts al seu país, la seva producció inclou poemaris, assajos de crítica literària i política, guions cinematogràfics, textos per a cançons, una novel·la i dibuixos. La poesia i el pensament crític seus han estat fins ara poc estudiats, i només en destaca una publicació recent que recull els seus versos en un sol volum, *Tutte le poesie* (2014), mentre que cal remuntar-se al 2003 per trobar l'antologia exhaustiva dels seus escrits teòrics, *Saggi ed epigrammi*.

Des de la postguerra, la posició de Fortini es distingeix per un tarannà crític marcat, tant pel que fa a la política cultural de l'esquerra oficial, com a l'especialització acadèmica. Aquesta actitud el distancia dels intel·lectuals del partit i també dels professors universitaris. Tanmateix, si bé aquests darrers l'interessaven poc, els primers van continuar sent els interlocutors i, sovint, les víctimes del seu discurs polèmic. En relació amb els ambients intel·lectuals italians, Fortini adopta una posició minoritària, però mai sectària. De totes maneres, tot i que no pertanyia a cap moviment literari o polític, no parlem d'un intel·lectual aïllat. Les més de sis mil cartes que es conserven al Centro di Studi Franco Fortini de Siena, juntament amb les fotografies dels seus viatges, els dietaris i els quaderns de notes diverses, documenten un intercanvi continu amb alguns dels personatges contemporanis més importants i més representatius d'Europa.

En general, les seves argumentacions crítiques tenen molt a veure amb la realitat social i cultural del seu temps, que Fortini tendeix a llegir i a jutjar amb els instruments proveïts pel pensament estètic i polític del segle XX. En aquest sentit, també respecte a d'altres intel·lectuals italians notables, com Pasolini o Calvino, les idees de Fortini es distingeixen per la complexitat i l'obertura, precisament a causa del confrontament constant amb els autors del marxisme crític europeu (Gramsci, Benjamin, Adorno, Lukàks, Goldmann i també Sartre). D'aquí, doncs, la recuperació, per al debat italià, d'alguns punts teòrics rellevants com ara la relació individu-societat, la qüestió del

paper i la funció de l'intel·lectual en temps de la indústria cultural o el sentit i la importància de la literatura en la societat contemporània. La llibertat de referències teòriques també dona l'oportunitat de reflexionar sobre problemes pròpiament literaris, com l'avantguarda i la relació amb la tradició o la mètrica i les teories de la traducció. Durant el darrers anys de la seva vida, per l'absència d'un horitzó comunista compartit, va renunciar als reculls assagístics reunits, que eren *Dieci inverni* (1957), *Verifica dei poteri* (1965) i *Questioni di frontiera* (1977), adreçats a presentar un discurs marxista coherent i crític sobre la societat i sobre el paper que hi tenen els intel·lectuals i la cultura, i va adoptar una escriptura més fragmentària, visible a *Externa ratio* (1990) i a *Un giorno o l'altro* (pòstum, 2006).

Com a poeta fou *antilíric*, i estava en desacord amb la tendència canonitzada a Itàlia que des de Pascoli, passant pels hermètics i fins a Giuseppe Ungaretti i Eugenio Montale, dibuixava una paràbola contrària a la seva. S'entén per aquesta raó el reclam constant i crític dels seus versos a Bertolt Brecht i les traduccions dels poemes alemanys, que corresponen no només a una declaració poètica, sinó també a l'intent de crear a Itàlia una tradició en la qual ell mateix pogués inserir-se i ser reconegut (cito Luca Lenzi a la «Introducció» de *Tutte le poesie*). Això no va impedir-li d'enfrontar-se amb la poesia d'algun dels poetes italians més reconeguts, entre ells, Eugenio Montale i Vittorio Sereni.

Quan li demanen que faci un retrat breu d'ell mateix, Fortini vol recordar els llocs on ha viatjat: França, Alemanya, la Unió Soviètica, la Xina, els països de l'Europa central i Palestina. La dada és només aparentment secundària. Recórrer la geografia dels viatges de Fortini vol dir, de fet, reconstruir els moments clau del debat històric, polític i cultural de l'Europa de la segona meitat del segle XX i alhora les etapes de la seva vida intel·lectual i privada. L'entramat de vivències personals, tries d'espais i «destinacions generals» és al centre tant de la seva escriptura poètica, com de l'assagística, i constitueix la base de la seva reflexió ètica i política. En aquesta línia, és imprescindible un llibre com *I cani del Sinai* (1967), en el qual el conflicte araboisraelià, l'endemà de la Guerra dels Sis Dies, es llegeix relacionat amb la seva vida personal d'hebreu convertit en fill d'un «assimilat»: un pamflet de condemna de l'opressió contra el poble palestí i alhora una anàlisi lúcida del paper tant de la resistència palestina, com de la tradició cultural hebraica per al marxisme del segle XX.

La de Fortini és una escriptura que es desenvolupa en diversos plans, difícil, perquè mai no cedeix a la simplificació i demana al lector compromís i atenció. Però, sobretot, és una escriptura que exigeix, a qui escriu i a qui llegeix, una valoració crítica de les pròpies posicions i una tria conseqüent. Aquesta interrogació inflexible, més enllà de la posició política de Fortini, potser és l'element que generalment ha pesat més en la difusió de la seva obra en vers i en prosa. Hi ha qui s'estima més neutralitzar-lo col·locant-lo en un nínxol polític i ideològic estereotipat de la història cultural del segle passat. La veritat, però, és que el corpus literari de Fortini encara és actual i per això fa mal.

La seva poesia s'assembla més a una espina que no pas a una rosa, la seva oratòria refusa i no tendeix mai a la persuasió i la seva veu sempre insinua un dubte, però no renuncia mai a contemplar una esperança de canvi i de justícia.

Traduït per Sara Serano Valenzuela